

3. De gewillige Leerling gesmaad

In de vorige aflevering zagen we dat Jesaja een vergelijking maakt tussen Gods volk, dat zich in een uitzichtloze ballingschap in Babel zou bevinden, en de mens (zowel Jood als niet-Jood), die zich in een uitzichtloze slavernij aan de zonde bevindt. Daarbij is Kores, de koning van Perzië, door God ongeveer 150 jaar voor zijn geboorte bij name genoemd, een beeld van Christus, omdat Hij de ballingen uit Israël hun vrijheid teruggeeft, zodat ze weer naar hun eigen land kunnen terugkeren.

Vraag 1. Kunt u, naast het bevrijden van Gods volk, twee redenen bedenken waarom Jesaja de verlossing op deze wijze beschrijft?

Het volk Israël was tekortgeschoten in hun opdracht Gods dienaar te zijn. Zij waren blind en doof geworden, en hadden intussen zelf verlossing nodig. Zoals God Kores 'geroepen' had, zal Hij ook één in het bijzonder uit het volk roepen, die Hij zijn Knecht of Dienaar noemt, en zal ondersteunen in de taak die Hij te doen zal krijgen. We zien dat in een aantal liederen, die tegelijkertijd profetieën zijn, en in de vorige aflevering keken we naar de eerste twee daarvan. De roeping van deze Knecht zal de redding voor het volk betekenen, en verlossing uit slavernij. We zien dan duidelijk een voorlopige redding, uit de macht van Babel dat hen in ballingschap had weggevoerd, en een definitieve redding, uit de macht van de zonde die hen had doen falen in hun roeping. Echter, in het tweede lied lijkt het alsof de poging het volk te redden mislukt: "Voor niets heb Ik Mij vermoeid, nutteloos en tevergeefs heb Ik Mijn kracht verbruikt. Voorwaar, Mijn recht is bij de HEERE, en Mijn arbeidsloon is bij Mijn God" (Jes 49:4). Ook is er sprake van verachting van de Knecht. Dit komt dan in meer detail terug in het derde lied of de derde profetie in deze reeks (Jesaja 50:4-11), waarna uiteindelijk de vierde profetie gedetailleerd ingaat op de kruisdood. In de derde profetie, in hoofdstuk 50, die we nu bekijken, is de Dienaar zelf aan het woord in de verzen 4-9. Daarna volgt de conclusie in de verzen 10-11.

Lees Jesaja 50:4-11.

De Knecht als Leerling

Het valt op dat de Knecht, die hier aan het woord is, niet spreekt over een Knecht of Dienaar. Pas in de conclusie (vers 10) wordt dat woord gebruikt. Toch gaat het wel duidelijk om dezelfde persoon als in de eerste twee profetieën. In dit derde lied wordt het ook glashelder dat het om een enkele persoon gaat.

Vergelijk vers 4 in een aantal vertalingen (als u er meerdere heeft).

In vers 4 spreekt Jesaja over de Knecht als iemand die als leerling of discipel heeft leren spreken, al komt dat niet in iedere vertaling tot zijn recht. Het Hebreeuws is helder: Degene waar het over gaat is vaardig, omdat Hij als leerling onderwezen is. Hetzelfde woord zien we in Jesaja 8:16, en daar wordt het bijna overal als leerlingen vertaald. Het woord voor 'leerling' is hetzelfde als 'discipel', en het beeld is dat van een jongen die in de leer gaat bij een ambachtsman. De Knecht leert hoe Hij de moedeloze op moet beuren, door erop te letten hoe God dat doet: Hij volgt het voorbeeld van God.

Vraag 2: Kent u soortgelijke woorden in de evangeliën, waar Jezus zegt dat zijn Vader zijn leermeester is?

Zoals Jezus het vak van timmerman of aannemer van Jozef moet hebben geleerd, zo heeft hij het voorbeeld van zijn Vader gevolgd om "met de vermoede een woord op de juiste tijd te spreken". Jesaja benadrukt dat dit geen aangeboren eigenschap is, maar wat deze Leerling geleerd heeft door op het voorbeeld van God te letten. Jesaja spreekt bewust niet over een Zoon, maar over een Knecht of Dienaar, of in deze profetie, een Leerling. Zoals de meester zijn leerlingen 's ochtends vroeg zou wekken, om verder te leren, zo wekt God Zijn Dienaar: "Hij wekt Mij elke morgen, Hij wekt Mij het oor, zodat Ik hoor als zij die onderwijs ontvangen". In vers 5 wordt een nieuw aspect geïntroduceerd. "De Heere HEERE heeft Mij het oor geopend, en Zelf ben Ik niet ongehoorzaam, Ik wijk niet terug" (Jes 50:5). Het woord 'openen' wordt ook gebruikt voor het openen van de oren van doven of de ogen van blinden.

Vergelijk wat hier van de ware Dienaar gezegd wordt met Jesaja 48:8 (in zijn verband) waar we dezelfde woorden vinden met betrekking tot het volk.

Zo kiest de Knecht in Jesaja ervoor om zijn gehele leven te dienen. Het is een vrijwillig gekozen leven van gehoorzaamheid: Hij is gehoorzaam, hij kiest geen ander pad of keert God niet de rug toe, vertaald als "ik wijk niet terug" (vs. 5).

Afgewezen door het volk waarvoor Hij komt

Dit derde lied beschrijft niet wat de Dienaar moet doen. De nadruk ligt volledig op zijn gehoorzaamheid, het luisteren naar de woorden van de HEERE, maar ook wat het resultaat zal zijn. Aan de ene kant zien we hoe de Knecht volkomen ge-

hoorzaam is in zijn roeping, en tegelijk is het duidelijk dat Hij van zijn omgeving bij zijn leven niet de eer zal krijgen die Hem toekomt, hoewel diezelfde omgeving zegt God te dienen. De smaad waar Hij mee te maken krijgt, lezen we expliciet in het volgende vers, Jesaja 50:6.

Vraag 3: Kunt u verzen vinden waar dit vers letterlijk vervuld wordt?

Hier in Jesaja staan achter elkaar de gerechtelijke handeling van geseling, ongeachtvaardigde foltering, en persoonlijke vernedering. Alle drie zal deze gehoorzame Dienaar ervaren. Daarom wist Jezus ook wat Hem te wachten stond: "Zie, wij gaan naar Jeruzalem en alles wat geschreven is door de profeten zal aan de Zoon des mensen volbracht worden. Want Hij zal aan de heidenen worden overgeleverd en bespot worden en smadelijk behandeld en bespuwd worden. En zij zullen Hem doden, nadat zij Hem gegeseld hebben" (Luk 18:31-33).

Dat Jezus precies wist wat op Hem van toepassing was, betekent ook dat Hij wist welke marteling en dood Hem te wachten stond. De kruisdood was één van de wreedste die ooit door mensen is uitgevonden, en wellicht heeft Jezus zelf ook gekruisigden gezien. Het is daarom des te opmerkelijker dat Hij inderdaad, zoals hier in Jesaja beschreven, kon zeggen: "Ik wijk niet terug". Hij stond uit vrije wil klaar om die weg te gaan.

Tot vier keer toe wordt in dit hoofdstuk Gods verbondsnaam 'HEERE' (JHWH) gebruikt in de uitdrukking "De Heere HEERE, [gevolgd door een werkwoord] Mij". Eerst wanneer God Hem als een leerling leert (vers 4). Dan als God zijn vrijwillige dienst aanvaardt (vers 5). Dan wordt God zijn Helper genoemd tijdens de martelingen die Hij moet ondergaan (vers 7). En tot slot in de aankondiging van zijn uiteindelijke overwinning (vers 9). We zien Gods steun vanaf vers 7: "Want de Heere HEERE helpt Mij. Daarom word Ik niet te schande. Daarom heb Ik Mijn gezicht gemaakt als hard gesteente, want Ik weet dat Ik niet beschaamd zal worden". De meest directe betekenis hiervan is dat de Knecht zich schrap zette en alle martelingen onderging zonder zich te laten verleiden tot een reactie.

Maar het begrip 'hard gesteente' ('keisteen' in de NBG'51 en 'rots' in de NBV) komt maar op enkele plaatsen voor, en in bijna alle gevallen met betrekking tot de reis door de woestijn. Mozes krijgt aan het begin en aan het eind daarvan van God opdracht tot de rots te spreken, wanneer zij geen water hebben en in de woestijn van dorst dreigen om te komen. Er komt dan water uit de rots tevoorschijn. In zijn afscheidsrede herinnert hij hen daaraan.

Lees Deuteronomium 8:12-18 waar hetzelfde begrip 'hard gesteente' gebruikt wordt.

In Psalm 114 lezen we: "Die de rots veranderde in een waterplas, hard gesteente in een waterbron". Paulus werkt dit verder uit, wanneer hij Christus vergelijkt

met die rots in zijn brief aan de gelovigen in Korinte (1 Korintiërs 10:4), mogelijk als een verwijzing naar deze profetie. Zijn gehoorzaamheid, zelfs als Hij gemarteld wordt, is de basis voor die overwinning waardoor Hij leven kan geven aan zijn volk: "Door zijn striemen bent u genezen" (1 Pet 2:24).

De volgende verzen (7 en 8) beschrijven de strijd tussen de Leerling en zijn tegenstanders als rechtszaak. En dit is niet alleen maar een beeld. Er is niemand die Hem kan veroordelen om gedane zonden. "Die mij rechtvaardigt" (of "recht verschaft" in andere vertalingen) is een juridische term, en betekent de uitspraak: 'onschuldig van het ten laste gelegde' of 'in het gelijk gesteld', "Laten zij hun getuigen naar voren brengen, opdat zij in het gelijk gesteld worden, en men zal horen en zeggen: Het is de waarheid!" (Jes 43:9). Wie zou deze Dienaar schuldig verklaren? Het is opvallend hoeveel nadruk in de evangeliën ligt op het niet rond kunnen krijgen van het bewijs. Tot driemaal toe verklaart Pilatus "Ik vind geen schuld in hem". Een belangrijke reden voor de Joden om kruisiging te willen, is dat hiermee Jezus volgens de Wet van Mozes vervloekt zou zijn.

Lees eerst Deut 21:22-23, en vervolgens wat Paulus schrijft in Galaten 3:12-14.

Deze liederen over de Knecht worden alle afgesloten met een staartstuk. Voor de eerste twee liederen was dit een bevestiging door God van de rol van de Knecht. In deze is het een oproep om te reageren op de Knecht. De lezer wordt gevraagd zich het voorbeeld van de Knecht eigen te maken en ook zo God te vertrouwen. De twee wegen zijn hier beschreven. Je kunt "luisteren naar de stem van Gods Knecht" of wel op licht van eigen vuur vertrouwen met het beschreven gevolg (Jes 50:11). Tot tweemaal toe klinkt in de evangeliën dan ook de oproep van de stem uit de hemel: "Dit is Mijn geliefde Zoon, luister naar Hem!"

4. De verhoging van de Knecht

De vierde profetie in de reeks over de Knecht van de HEERE begint aan het eind van Jesaja 52. Zoals al eerder aangegeven, wordt in Jesaja een vergelijking gemaakt tussen de bevrijding van Gods volk uit de ballingschap in Babel, en een veel grotere verlossing uit de slavernij van zonde en dood. De Knecht wordt afgebeeld als de Dienaar die naar Gods stem luistert, en volledig Diens wil doet, in tegenstelling tot het volk Israël, dat tot knecht geroepen was maar faalde. In de hoofdstukken volgend op de derde profetie (Jesaja 50) wordt dan een oproep gedaan aan Gods volk, om te luisteren naar de verlossing die komen gaat: "Luister naar Mij, u die de gerechtigheid najaagt, u die de HEERE zoekt" (Jes 51:1). Gods volk heeft geboet voor zijn ongehoorzaamheid; nu zal God voor hen opkomen, en hun vijanden aanpakken. God heeft hen naar Babel gebracht, en roept hen in hoofdstuk 48 op daaruit te vertrekken. Nu is er deze tweede oproep

om uit het geestelijke Babel (met zonde en dood) te vertrekken: "Vertrek, vertrek, ga daar weg, raak het onreine niet aan, ga uit haar midden weg, reinig u, u die de heilige voorwerpen van de HEERE draagt! Maar u zult niet overhaast weggaan, u zult niet als op de vlucht gaan, want de HEERE zal vóór u uit trekken" (Jes 52:11). Het woord 'overhaast' komt maar op drie plaatsen voor in de Schrift, eenmaal in Exodus over het Pascha en het vertrek uit Egypte, eenmaal in Deuteronomium als herhaling daarvan, en hier in Jesaja. Hier wordt het volk ook uitgeleid, maar nu niet op de vlucht, overhaast.

Dan volgt meteen de vierde profetie over de Knecht. Deze profetie is ook een lied, die uit vijf stanza's bestaat. In de eerste (52:12-15) is God aan het woord: "Zie, Mijn Knecht zal verstandig handelen, Hij zal verhoogd worden en verheven, ja, zeer hoog verheven worden" (Jes 52:13). Er is hier een woordspeling die we op een aantal plaatsen in de Schrift tegenkomen.

Vraag 4: Welke twee betekenissen heeft 'verhoogd worden' in de uitleg van de dromen van bakker en schenker (Genesis 40:13-22)? (HSV en NBV: 'een hoge plaats geven'). Het is hetzelfde woord als in Jesaja.

We zien dus 'verhogen' in een dubbele betekenis. Deze dubbele betekenis komen we ook tegen in het evangelie van Johannes: "En Ik, als Ik van de aarde verhoogd ben, zal allen naar Mij toe trekken. En dit zei Hij om aan te duiden welke dood Hij zou sterven" (Joh 12:32,33). Deze beide aspecten van verhoging zien we ook in de inleiding van deze vierde profetie.

Een offer voorzegt

In de eerdere profetieën is niet uitgelegd hoe de verlossing tot stand zal komen. Er is beschreven dat de Knecht, in tegenstelling tot het volk, zal luisteren en gehoorzamen, maar dat verklaart nog niet hoe het volk daardoor bevrijd zal worden. Deze profetie begint daarom met een samenvatting: "Zoals velen zich over U ontzet hebben — zo geschonden was Zijn gezicht, meer dan van iemand anders, en Zijn gestalte, meer dan van andere mensenkinderen — zó zal Hij vele heidenvolken besprenkelen, koningen zullen vanwege Hem sprakeloos staan. Want zij aan wie het niet verteld was, zullen het zien, en zij die het niet gehoord hebben, zullen het begrijpen" (Jes 52:14,15). De mishandeling die we in de derde profetie zagen blijkt forse vormen aan te nemen. Met de uitdrukking 'zoals ... zó', aan het begin van de verzen 14 en 15, wordt een tegenstelling aangegeven.

Vergelijk de verzen 14 en 15 in een aantal vertalingen (als u er meerdere heeft).

Deze tegenstelling is de reactie van mensen. We zien hoe ze geschokt zijn door alles wat Hem overkomt, er bijna een afkeer van hebben, en tegelijk dat er verwondering is over de uitkomst. Het woord in de HSV vertaald als 'besprenkelen' komt in de Wet nagenoeg altijd voor in verband met het heiligen van mensen of

voorwerpen. Verder komt het een enkele maal voor in verband met opspattend bloed. Het is daarom niet helder waar de vertalers van de NBV ('opschrikken') of de NBG⁵¹ ('ontzetten') zich op baseren. Mogelijk hebben zij gedacht aan 'opspatten', maar dan in overdrachtelijke zin. De Naardense Bijbel maakt er zelfs 'verbazen' van, hoewel we dit woord nergens anders in die betekenis tegenkomen, en de Petrus Canisius 'ontroeren'. Het lijkt echter aannemelijker dat het woord gebruikt wordt voor het besprenkelen, en daarmee het reinigen, van de heidenen.

Voor ons is het thema van Christus' offer vanzelfsprekend, maar vóór Jezus' kruisdood werd dit niet begrepen. Hier in Jesaja wordt daarom voorzeggd, dat de Knecht zal bevrijden doordat Hij volken zal reinigen. Hij is als een offer, maar één dat misvormd (verminkt) is door de mishandeling die Hij moest ondergaan. Normaal zou zo'n offer niet aanvaardbaar zijn, omdat men dan een dier bracht dat men kwijt wilde, maar nu komt die misvorming (verminking) door zijn gehoorzaamheid, en kan zijn offer velen reinigen. In deze verzen zien we dus ook weer de dubbele betekenis van verhogen, als gekruisigde aan een kruis gehangen, verminkt en afschrikwekkend, maar tegelijk verhoogd tot Gods rechterhand waardoor zelfs koningen sprakeloos zullen staan.

We zullen straks zien dat de vijfde stanza (53:10-12) veel overeenkomsten vertoont met de eerste, ook daar is God aan het woord. Daarbinnen is er de tweede stanza (53:1-3) verhalend over geboorte en leven tegenover de vierde (53:7-9), verhalend over zijn veroordeling, dood en begrafenis. De middelste stanza (53:4-6) beschrijft de kern van verlossing en is het hoogtepunt van het lied.

Zijn onbegrepen lijden

In dit lied zien we na de eerste stanza de paradox van de Knecht die door God gekozen is, maar door mensen wordt afgewezen, wegens zijn nederigheid en gebrek aan aanzien. Juist Hij is degene door wie God verkiest te verlossen.

Vraag 5: Wat betekent de uitdrukking 'de arm van de HEERE' (Jesaja 53:1)? Zie ook 51:9 en 52:10.

Deze uitdrukking 'de arm van de HEERE', vinden we voor het eerst bij de verlossing van het volk uit Egypte onder Mozes. Het wordt altijd gebruikt voor Gods macht om Zijn volk te verlossen, en hier dus verlossing van zonde en dood. De NBV heeft dan ook de feitelijke uitdrukking weggelaten, en juist die betekenis weergegeven: "Aan wie is de macht van de HEER geopenbaard?" (Jes 53:1). God verkiest te verlossen door middel van Zijn Knecht, maar deze 'arm van de HEERE' wordt door zijn omgeving niet herkend. Hij is 'de loot' die is opgeschoten voor Gods aangezicht (de beloofde telg uit de stronk van Isäi – Jesaja 11 – wat de koninklijke dynastie aanduidt), maar wordt gezien als een wortel uit dorre aarde.

Vergelijk Jesaja 53:1 met Johannes 12:37-43.

"Hij was veracht, de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten, bekend met ziekte, en als iemand voor wie men het gezicht verbergt; Hij was veracht en wij hebben Hem niet geacht. Voorwaar, onze ziekten heeft Hij op Zich genomen, onze smarten heeft Hij gedragen. Wij hielden Hem echter voor een geplaagde, door God geslagen en verdrukt" (Jes 53:3,4). Het woord 'veracht' betekent niet 'gehaat', maar iemand die je verwerpt, waar je niet mee in verband gebracht wilt worden. Dat is wat er ook in Johannes staat in de verzen die u net opzocht, als een samenvatting van het werk van de Knecht. Men ging toch voor het eigenbelang. Het woord 'smarten' kan in het Hebreeuws zowel op fysieke als geestelijke nood slaan, en we zien hoe Jezus lijdt onder het besef van wat zijn volk te wachten staat nu zij Hem niet aannemen. "En toen Hij dichtbij kwam en de stad zag, weende Hij over haar. Hij zei: Och, dat u ook nog op deze uw dag zou onderkennen wat tot uw vrede dient! Nu echter is het verborgen voor uw ogen" (Luk 19:41,42). Zelfs lopend naar het kruis is Hij zich bewust van de gevolgen voor de stad en het land (zie Lukas 23:28-31).

Vraag 6: Wie is de spreker in deze derde stanza (Jesaja 53:4-6)?

De smarten en ziekten zijn echter die van 'ons'. De verzen 4-6 verklaren vers 3. De Knecht is de enige die lijdt, de 'wij' staan er bij en kijken er naar. Er ligt veel nadruk op de tegenstelling tussen 'Hij' en 'wij'/ 'onze' in deze verzen, en daarmee op zijn onbegrepen taak. Het woord 'striemen' duidt op een verwonding door mensen aangebracht door Hem te slaan.

Toen God Zijn volk uit Egypte verlostte, en met hen een verbond sloot bij de berg in de Sinaï, heeft Hij Zijn naam, dat wil zeggen Zijn karakter, aan Mozes bekend gemaakt. "Toen de HEERE bij hem voorbijkwam, riep Hij: HEERE, HEERE, God, barmhartig en genadig, geduldig en rijk aan goedertierenheid en trouw, Die goedertierenheid blijft bewijzen aan duizenden, Die ongerechtigheid, overtreding en zonde vergeeft, maar Die de schuldige zeker niet voor onschuldig houdt" (Ex 34:6,7). Deze combinatie van Hebreeuwse woorden, hier vertaald als "ongerechtigheid, overtreding en zonde", komen we ook tegen in de profetie over de tijd tot de komst van de Messias in Daniël 9: "Zeventig weken zijn er bepaald ... om de overtreding te beëindigen, de zonden te verzegelen, de ongerechtigheid te verzoenen, om een eeuwige gerechtigheid tot stand te brengen" (Dan 9:24). En dezelfde woorden komen we ook hier weer tegen, in deze profetie van Jesaja over de verlossing van zonden die de Knecht gaat brengen. God heeft de Knecht geroepen om zo verlossing mogelijk te maken. Deze drie woorden zien we overigens ook in verband met de bok, waarop in een beeld de zonden van de Israëlieten gelegd werden, een voorafschaduwing van het werk van de Knecht (zie Leviticus 16:21).

De overwinning van de Knecht

De vierde stanza (vzn 7-9) geeft duidelijk aan hoe de Knecht gewillig Gods verlossing uitvoerde: "Hij werd mishandeld en Hij werd verdrukt" (volgens de voetnoot in de HSV), "Als een lam werd Hij ter slachting geleid; als een schaap dat stom is voor zijn scheerders, zo deed Hij Zijn mond niet open". Uiteindelijk werd Jezus door de Joodse leiders, en vervolgens Pilatus, ter dood veroordeeld in een proces dat onder Joodse Wet onrechtmatig was, en mogelijk door omkoping van de stadhouder snel afgehandeld werd. Toen Pilatus begon te twijfelen werd hij gechanteerd. De betekenis van vers 8 is onzeker (vandaar de verscheidenheid in vertalingen), maar waarschijnlijk wordt bedoeld dat zijn tijdgenoten zijn terechtstelling niet begrepen hebben.

Vraag 7. "Zijn graf bij de goddelozen": hij zou als misdadiger worden begraven, maar wat betekent het tweede deel "Hij is bij de rijke in Zijn dood geweest?"

Omdat hij nooit onrecht deed, en omdat hij de volmaakte Knecht was, heeft God Hem, na zijn verhoging aan het kruis, nu verhoogd in de tweede betekenis. "Daarom zal Ik Hem veel toedelen, en machtigen zal Hij verdelen als buit, omdat Hij Zijn ziel heeft uitgestort in de dood, onder de overtreders is geteld, omdat Hij de zonden van velen gedragen heeft en voor de overtreders gebeden heeft" (Jes 53:12). Verhoogd tot Gods rechterhand zal Hij het resultaat van zijn inspanning zien: "Om de moeitevolle inspanning van Zijn ziel zal Hij het zien, Hij zal verzaagd worden". God zegt hierover "Door de kennis van Hem zal de Rechtvaardige, Mijn Knecht, velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen" (vs. 11). Door geloof in Hem, en deze manier van verlossen, worden velen gerechtvaardigd, dat wil zeggen vrijgesproken in een rechtszaak, onschuldig verklaard bij gebrek aan bewijs. Zoals Paulus het uitdrukt: "door u al uw overtredingen te vergeven, en het handschrift dat tegen ons getuigde, uit te wissen" (Kol 2:14), en 'handschrift' is het Grieks woord voor een schuldbekentenis.

Het werk van de Knecht heeft Gods verlossingswerk mogelijk gemaakt: "het welbehagen van de HEERE zal door Zijn hand voorspoedig zijn", of zoals de NBV het verwoordt: "En door zijn toedoen slaagde wat de HEER wilde" (Jes 53:10).

Antwoorden op de vragen

1. a). Om Gods almacht te tonen tegenover al het andere waar de mens op vertrouwt (zie o.a. Dan 4:32). b). Om het begrip verlossing tastbaar te maken. 2. Zie Johannes 5:19-21. 3. Zie o.a. Matteüs 26:67-68; Johannes 19:1. 4. Verhoogd aan een paal, d.w.z. ter dood gebracht, en verhoogd tot een ereplaats, d.w.z. in aanzien. 5. Gods macht om te verlossen. 6. De gelovige die Gods verlossing zoekt op de wijze door Jesaja voorspeld (ook aangesproken in Jes 51:1). 7. Hij werd begraven in de graf van een rijke (dat van Jozef van Arimatea).